

Πόσο αγαπάμε εμείς οι σύγχρονοι Έλληνες τα αρχαία ελληνικά;

Η Romilly κι' εμείς

Γράφει ο: Ανδρέας Καραμάνος *

Το τεράστιο και πολυσχιδές έργο της μεγάλης ελληνίστριας, που έφυγε από κοντά μας τον περασμένο Δεκέμβριο, έχει τύχει της δέουσας αναγνώρισης σε όλο τον κόσμο και στην χώρα μας. Ειδικά στην Ελλάδα, ελάχιστες ξένες προσωπικότητες έχουν λάβει τιμής ένεκεν την ελληνική υπηκοότητα, έχουν παρασημοφορηθεί με ανώτερες διακρίσεις και έχουν αναγορευθεί Ξένοι Εταίροι της Ακαδημίας Αθηνών. Πιστεύω ότι ξεχωριστή θέση ανάμεσα στις διακρίσεις αυτές κατέχει η ονοματοδοσία προς τιμή της της μεγάλης αίθουσας τελετών στο νέο κτίριο του Υπουργείου Παιδείας, μετά από πρωτοβουλία της τότε Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων κ. Μ. Γιαννάκου, τον Μάιο του 2007.

Το έργο και την προσωπικότητα της Jacqueline de Romilly έχουν σκιαγραφήσει με επάρκεια ειδικότεροι από τον ομιλούντα. Εγώ θα περιορισθώ σε μία μόνο, αλλά, κατά την άποψή μου, πολύ σημαντική πτυχή του τεράστιου έργου της: στη διδασκαλία των αρχαίων ελληνικών. Πρέπει να διευκρινίσω εξ αρχής ότι δεν διακατέχομαι από στείρα προγονολατρία ούτε θεωρώ τη γνώση των αρχαίων ελληνικών αυτοσκοπό. Πιστεύω όμως στο αυτονόητο: ότι δηλ. τα αρχαία ελληνικά αποτελούν για τον αναγνώστη το κλειδί για να ανοίξει ο ίδιος, χωρίς τη μεσολάβηση κανενός, την πύλη των διαχρονικών θησαυρών που περιέχουν τα κείμενα της αρχαιοελληνικής γραμματείας. Να νοιώσει την αισθητική μέθεξη, να θαυμάσει την τέχνη του λόγου, να διδαχθεί από τις αιώνιες αλήθειες, να προσεγγίσει τις πηγές της γνώσης. Και, επιπλέον, να φθάσει στις ρίζες της γλώσσας μας και να μπορεί να αξιοποιήσει στην καθημερινή του επικοινωνία, γραπτή ή προφορική, τον ασύγκριτο λεκτικό και εκφραστικό πλούτο που εδράζεται στις αρχαίες καταβολές της και αποτελεί τη βάση των σύγχρονων ευρωπαϊκών γλωσσών.

Ερέθισμα αλλά και τίτλο για την ομιλία αυτή απετέλεσε το θαυμάσιο βιβλίο που έγραψε η Romilly το 2000 σε συνεργασία με τον επίσης διακεκριμένο μελετητή της

αρχαίας ελληνικής αρχαιότητας Jean-Pierre Vernant με τίτλο «Pour l' amour du Grec». Το έργο μεταφράστηκε με εξαιρετική επιμέλεια στα ελληνικά από τον γνωστό φιλόλογο κ. Α. Στέφο το 2002 και κυκλοφόρησε από τις εκδόσεις «Ποταμός» με τίτλο «Αγαπάμε τα αρχαία ελληνικά». Τόσο ο τίτλος όσο και το περιεχόμενο του βιβλίου, όπως θα φανεί από τις παρατηρήσεις που θα ακολουθήσουν, αποτελούν μία ακόμη τρανή απόδειξη για την αγάπη και την αφοσίωση της Romilly στον αρχαιοελληνικό λόγο. Απομένει να διαπιστωθεί πόσο ειλικρινά αγαπάμε εμείς, οι σύγχρονοι Έλληνες, τα αρχαία ελληνικά. Στο ερώτημα αυτό θα προσπαθήσω να δώσω απάντηση στο δεύτερο μέλος της ομιλίας.

Το βιβλίο αυτό ξεχωρίζει για την ευρηματικότητα και την πρωτοτυπία του από το ογκώδες συγγραφικό έργο της Romilly. Περιλαμβάνει 27 μικρά κείμενα της αρχαίας ελληνικής γραμματείας, τα οποία επέλεξαν ισάριθμες προσωπικότητες από τη Γαλλία με βάση το διαχρονικό αποτύπωμα που αυτά είχαν αφήσει στη μνήμη τους από τα σχολικά χρόνια ή κατά τον επαγγελματικό τους βίο. Ο καθένας μάλιστα συμπεκνώνει σε ένα μικρό σχόλιο τί σήμαινε για εκείνον το συγκεκριμένο αρχαιοελληνικό κείμενο στη ζωή του, που πιθανότατα ήταν προσανατολισμένη προς άλλα ενδιαφέροντα. Μέσα σε αυτές τις προσωπικότητες συνυπάρχουν επιστήμονες των θετικών και των θεωρητικών επιστημών, εξειδικευμένοι ερευνητές, φυσικοί, ποιητές μυθιστοριογράφοι, γιατροί, άνθρωποι του θεάτρου, μέλη Ακαδημιών, ιστορικοί και φιλόσοφοι. Στον Πρόλογο του βιβλίου η Romilly δηλώνει γοητευμένη από την ποικιλομορφία των επιλογών και με την ευελιξία που χρησιμοποιούνται τα κείμενα, ανάλογα με τα ενδιαφέροντα, τα προβλήματα και τις σκέψεις που συνοδεύουν τον καθένα κατά τη διάρκεια του παραγωγικού του βίου. «Καθένας βρίσκει στα κείμενα την αφετηρία που οδήγησε προς τη δική του δραστηριότητα, τη δική του σκέψη, εικοσιπέντε αιώνες αργότερα ... και όλοι τους χαρακτηρίζονται από σύμπτωση που τους συνενώνει στην κοινή επιθυμία να πουν ευχαριστώ στα κείμενα» γράφει η διάσημη ελληνίστρια. Και καταλήγει: «Αυτή η προσέγγιση των ειδικοτήτων και των επαγγελμάτων αποδεικνύει πόσο καταστροφικό είναι να περιορίζουμε τη γνώση των κλασικών κειμένων και ιδιαίτερα των αρχαιοελληνικών αποκλειστικά στους φιλόλογους, και μάλιστα από τη σχολική ηλικία, ενώ τόσοι εκπρόσωποι όλων των τομέων του επιστητού μπορούν να επωφεληθούν πνευματικά¹»

Η ακροτελεύτια αυτή πρόταση συνοψίζει όλη τη φιλοσοφία που πρέπει να διέπει όσους ασχολούνται με την εκπόνηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Στόχος της εκπαιδευτικής διαδικασίας είναι η μόρφωση των ανθρώπων «και όχι η απόκτηση εμπορευμάτων που μπορεί κανείς να τα πουλήσει στην έξοδο του σχολείου, άμεσα και με οποιονδήποτε τρόπο²», όπως πολύ εύστοχα σημειώνει η Romilly. Αυτές τις αυτονόητες διαπιστώσεις δυστυχώς δυσκολεύονται να τις κατανοήσουν όσοι ασκούν εκπαιδευτική πολιτική, με αποτέλεσμα τη συρρίκνωση των κλασικών σπουδών σε παγκόσμια κλίμακα.

Ορισμένοι ίσως σπεύσουν να ισχυρισθούν ότι όσα περιλαμβάνονται στο βιβλίο «Αγαπάμε τα αρχαία ελληνικά» αφορούν μόνο τις ιδέες και τις αξίες που αναδεικνύονται από τα επιλεγθέντα κείμενα. Η Romilly όμως έχει ξεκάθαρη άποψη για τη συνολική αξία των αρχαιοελληνικών κειμένων, η οποία δεν περιορίζεται μόνο στην ανάδειξη του πλούτου διαχρονικών αξιών και ιδεών. Δίνει ιδιαίτερη βαρύτητα στην ίδια τη δομή του αρχαίου ελληνικού λόγου, «στις εκφραστικές του δυνατότητες, στην απλότητα της διατύπωσης, στο καίριο της έκφρασης, στην επιλογή των λέξεων, κοντολογίς, σε όλα αυτά που κάνουν το κείμενο που φτάνει σε εμάς, ύστερα από περισσότερο από εικοσιπέντε αιώνες να φαίνεται πάντα πως λάμπει από μία ζωή καθοριστική». Και δεν κουράζεται να υποστηρίζει με θέρμη την αναγκαιότητα διδασκαλίας της αρχαίας ελληνικής γλώσσας από το πρωτότυπο.

Τα μοναδικά χαρακτηριστικά της αρχαίας ελληνικής γλώσσας περιγράφονται με ασύγκριτη επιδεξιότητα, προσιτή στον κάθε αναγνώστη, στο βιβλίο «Μαθήματα ελληνικών» (Petit leçons sur le grec ancien) που συνέγραψε η Romilly με την κ. Monique Trédé, Καθηγήτρια της Ecole Normale Supérieure, στο Παρίσι το 2008 (μετάφρ. Χριστιάννα Σαμαρά, εκδ. Ωκεανίδα 2009). Στόχος του βιβλίου αυτού είναι η απόδοση «του χρέους που οφείλει η αρχαία ελληνική λογοτεχνία στην ίδια την ελληνική γλώσσα, όπως αυτή διαμορφώθηκε διαχρονικά, προσφέροντας στους ποιητές και στους πεζογράφους της ένα अपαραμίλλο εργαλείο». Οι συγγραφείς τονίζουν ιδιαίτερα ότι «το ποιόν της ελληνικής γλώσσας διαμόρφωσε το ποιόν των αθάνατων έργων της ελληνικής λογοτεχνίας. Και αντίστροφα, η θαυμαστή ακτινοβολία των έργων διαιώνισε τη ζωή της γλώσσας». Στα οκτώ κεφάλαια του έργου «δεν διδάσκονται οι μορφές ή οι κανόνες της αρχαίας ελληνικής γλώσσας, αλλά περιγράφονται οι ομορφιές της». Μέσα από πολυάριθμα παραδείγματα κειμένων αναλύονται με γοητευτικό τρόπο οι παραλλαγές του ονόματος και της

κλίσης, η σύνθεση και η παραγωγή των λέξεων, η ευελιξία του ρήματος, τα συνδετικά μόρια, οι εικόνες, οι παρομοιώσεις και οι μεταφορές. Κοντολογίς, αναδεικνύονται όλες οι «λεπταίσθητες εκφραστικές αποχρώσεις που παρήγαγε η ελληνική γλώσσα με τους τόσο ευαίσθητους μηχανισμούς της» και οι βασικές της ιδιαιτερότητες, όπως «η σαφήνεια, η ενάργεια, η ακρίβεια και η λεπτότητα των εκφραστικών αποχρώσεων που συμβάλλουν στην πνευματική καταξίωση των έργων της ελληνικής λογοτεχνίας ... και συνέβαλαν καθοριστικά στην εξάπλωσή της κατά την αρχαιότητα και κατά την Αναγέννηση, χωρίς μάλιστα να την επιβάλει καμία πολιτική αρχή».

Οι συγγραφείς αφιερώνουν ειδικό κεφάλαιο για τις επιδράσεις των αρχαίων ελληνικών στη γαλλική γλώσσα και καταλήγουν μέσα από μία πληθώρα παραδειγμάτων στο συμπέρασμα ότι σε όλα τα στάδια της ιστορίας της η γαλλική γλώσσα δεν έπαψε να δέχεται την επίδραση και την επιρροή της ελληνικής. Η διαπίστωση αποτελεί αποστομωτική απάντηση σε όσους ισχυρίζονται ότι τα αρχαία ελληνικά είναι νεκρή γλώσσα: «η γαλλική γλώσσα τρέφεται από τα ελληνικά», διακηρύσσει η Romilly. Και συνεχίζει: «Μα τελικά ολόκληρη η Ευρώπη είναι αυτή που τρέφεται από τα ελληνικά... Στις αρχές του 21^{ου} αιώνα, και δίχως αυτό να είναι πάντα αντιληπτό, τα ελληνικά συνεχίζουν να τροφοδοτούν τη σύγχρονη πραγματικότητα ... Η γλώσσα και το πνεύμα των Ελλήνων δημιουργούν ένα φυσικό δεσμό μεταξύ των ευρωπαϊκών χωρών, ένα δεσμό διαλλακτικότητας χωρίς ίχνος μυστικισμού ή αποκλεισμού, ένα δεσμό ανοιχτό σε όλους ...»³.

Η Romilly δεν έκρυψε ποτέ την αγάπη της για τα αρχαία ελληνικά. Δεν έπαψε ποτέ να αγωνίζεται για τις κλασικές σπουδές, να εγκαλεί τους διοικούντες για τις λανθασμένες αποφάσεις τους, να μαζεύει 40.000 υπογραφές για την επαναφορά της διδασκαλίας των αρχαίων ελληνικών και λατινικών στα γαλλικά σχολεία, να δημιουργεί δομές για την προστασία των κλασικών σπουδών, όπως το «Παρατηρητήριο», για το οποίο μας μίλησε ο κ. Demont. Το ερώτημα, ωστόσο, στο οποίο θα προσπαθήσω να δώσω απάντηση, παραμένει: πόσο αγαπάμε εμείς οι σύγχρονοι Έλληνες τα αρχαία ελληνικά; Η αναδρομή σε μία μακρά σειρά γεγονότων που βίωσα προσωπικά, πιστεύω ότι θα επιτρέψει να εξαχθούν συγκεκριμένα συμπεράσματα.

Ανήκω σε εκείνους που ολοκλήρωσαν τις εγκύκλιες σπουδές τους πριν από την εγκαθίδρυση της δικτατορίας του 1967. Την εποχή εκείνη τα αρχαία ελληνικά διδάσκονταν από το πρωτότυπο από την 1^η μέχρι την τελευταία τάξη του Γυμνασίου (3^η τάξη του σημερινού Λυκείου) επί 5-6 ώρες την εβδομάδα. Η διδασκαλία επικεντρωνόταν κυρίως στη μελέτη των γραμματικών και συντακτικών κανόνων και φαινομένων, με αποτέλεσμα τη δημιουργία ενός στέρεου γλωσσικού υποβάθρου. Εν τούτοις, η επαφή με το περιεχόμενο, την αισθητική και τα νοήματα των κειμένων ήταν μοιραία περιορισμένη. Είναι πάντως αξιοπρόσεκτο ότι η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1964-65 δεν έθιξε το θέμα της διδασκαλίας των αρχαίων ελληνικών.

Τα πράγματα άλλαξαν άρδην μετά τη μεταπολίτευση. Η διδασκαλία των αρχαίων ελληνικών δέχθηκε ομοβροντία επιθέσεων από ορισμένους κύκλους που οι συγκυρίες τους έφεραν κοντά στα κέντρα αποφάσεων. Εν ονόματι ενός κακώς εννοούμενου προοδευτισμού, ο οποίος είχε ταυτίσει τη διδασκαλία της διαχρονικής ελληνικής με τη συντήρηση και με δεδομένο ότι οι πληγές της επτάχρονης δικτατορίας δεν είχαν ακόμη επουλωθεί, επέβαλαν το 1976 την κατάργηση της διδασκαλίας των αρχαίων ελληνικών από το πρωτότυπο στο Γυμνάσιο. Στη θέση του πρωτοτύπου επεβλήθη η διδασκαλία των κειμένων αποκλειστικά από μετάφραση με το επιχείρημα ότι με τον τρόπο αυτόν προσεγγίζεται καλύτερα το περιεχόμενο και οι αξίες των κειμένων. «Απελευθερώσαμε (τους μαθητές) (!) από την έγνοια της γραμματικής και του συντακτικού και τους είπαμε «μπίτε στο νόημα των αρχαίων κειμένων» ...» διεκήρυσσε με περισσή υπερηφάνεια ένας από τους αρχιτέκτονες της «μεταρρύθμισης» του 1976⁴. Στις σώφρονες δε υποδείξεις διακεκριμένων φιλόλογων και παιδαγωγών για συνδυασμένη διδασκαλία πρωτοτύπου και μετάφρασης η αλαζονική απάντηση ήταν «ή μόνο μετάφραση ή τίποτα... Δεν αφαιρούμε πολυτιμότες ώρες από τις 5 ώρες των αρχαίων ελληνικών (δηλ. από μετάφραση) για να μάθουν τα παιδιά λίγα πραγματάκια, λίγες προτάσεις, λίγα αποφθέγματα...»⁵. Ο λόγος που παρέθεσα αυτολεξεί αυτά απόσπασμα από όσα είπε ο αρχιτέκτονας της τότε «μεταρρύθμισης» σε ένα συνέδριο το 1980 είναι για να γίνει αντιληπτό το κλίμα που τότε επικρατούσε και η παντελής ένδεια επιστημονικής επιχειρηματολογίας για τη στήριξη των προωθούμενων μέτρων. Αποτέλεσμα της «μεταρρύθμισης» του 1976 ήταν η πλήρης αποκοπή των μαθητών από τον αρχαίο ελληνικό λόγο, από τις ρίζες της γλώσσας μας, μέχρι την 1^η τάξη του Λυκείου, δηλ. μέχρι τα 16 τους χρόνια. Κάτι

που γνωρίζουν οι πάντες, δηλ. ότι οι γλώσσες μαθαίνονται ευκολότερα στις νεότερες ηλικίες φαίνονται ότι δεν το γνώριζαν, ή δεν ήθελαν να το γνωρίζουν, όσοι κατήγγησαν τη διδασκαλία των αρχαίων ελληνικών κειμένων σε παιδιά 12, 13 και 14 ετών και την εισήγαγαν για πρώτη φορά σε παιδιά 16, 17 και 18 ετών! Έτσι από το ένα άκρο, την υπεροχή της φορμαλιστικής προσέγγισης, το σύστημα ολίσθησε στο άλλο, στην πλήρη δηλαδή εγκατάλειψη του πρωτοτύπου και στην απόλυτη επικράτηση της μετάφρασης. Ανεξάρτητα από την ποιότητα των μεταφρασμένων κειμένων που χρησιμοποιήθηκαν, για την οποία έχουν γραφεί κατά καιρούς ελάχιστα κολακευτικά σχόλια, θεωρώ σκόπιμο να τονίσω ότι ακόμη και η καλύτερη μετάφραση αδυνατεί να μεταδώσει δυναμικά την πνευματική και αισθητική ποιότητα του πρωτοτύπου, η οποία συμβάλλει αποφασιστικά στην επιζητούμενη ανθρωπιστική καλλιέργεια. Να προσθέσω εδώ και την άποψη του αείμνηστου Αριστόξενου Σκιαδά ότι κάθε μετάφραση δημιουργεί μία έντονη νοσταλγία, έναν νόστο, για το πρωτότυπο και καθορίζει μία λειτουργία επιστροφής του αναγνώστη σε αυτό⁶. Αυτήν ακριβώς τη λειτουργία της επιστροφής απέκοψε βίαια η «μεταρρύθμιση» του 1976 καταργώντας εντελώς τη διδασκαλία από το πρωτότυπο κείμενο, το οποίο παραμένει αναντικατάστατο πρότυπο μεστότητας, ακρίβειας και κάλλους λόγου.

Οι συνέπειες από την αλλαγή αυτή δεν άργησαν να γίνουν αντιληπτές. Στις Πανελλήνιες εξετάσεις του 1985, η πλειοψηφία των διαγωνιζομένων υποψηφίων για τα ΑΕΙ δεν αντελήφθη τη σημασία των λέξεων «αρωγή» και «ευδοκίμηση» στο θέμα της έκθεσης ιδεών που καλούντο να αναλύσουν. Το γεγονός αυτό οδήγησε τον τότε Υπουργό Παιδείας Αντώνη Τρίτση, έναν αξιόλογο πολιτικό με θάρρος, κουλτούρα και οράματα, που δυστυχώς για τη χώρα μας χάθηκε πρόωρα, να εντοπίσει την καρδιά του προβλήματος στην κατάργηση της διδασκαλίας του αρχαίου ελληνικού λόγου στο Γυμνάσιο. Ατυχώς, ο Τρίτσης δεν πρόλαβε να θεσμοθετήσει τα απαραίτητα διορθωτικά μέτρα για την αντιμετώπιση του προβλήματος. Οι ηγεσίες του Υπουργείου Παιδείας που τον διαδέχθηκαν ελάχιστα ασχολήθηκαν με το τεράστιο θέμα της γλωσσικής παιδείας και μόλις το 1992-93, 16 χρόνια μετά την κατάργηση, επανήλθε η γλωσσική διδασκαλία των αρχαίων ελληνικών στο Γυμνάσιο με περιορισμένες όμως ώρες διδασκαλίας (μόλις 2 ανά εβδομάδα). Ακολούθησε η μεταρρύθμιση του 1997, η οποία μείωσε σημαντικά τις ώρες διδασκαλίας των αρχαίων ελληνικών, στο Λύκειο αυτή τη φορά.

Με όλους αυτούς τους λανθασμένους χειρισμούς αποδυναμώθηκε δραματικά η γλωσσική διδασκαλία των μαθητών, αφού η νέα ελληνική γλώσσα αποκόπηκε από τις προαιώνιες ρίζες της. Αλλά και η ίδια η προσέγγιση του περιεχομένου των κειμένων υποβαθμίσθηκε από τη μονόπλευρη διδασκαλία μέσω μετάφρασης, η οποία μετατράπηκε τελικά σε μάθηση καθαρά ιστορικού και αφηγηματικού χαρακτήρα. Θεωρώ εδώ επιβεβλημένο να παρουσιάσω την αυτοκριτική του αείμνηστου Γ. Ράλλη, επί της Υπουργίας του οποίου συντελέσθηκε η μεταρρύθμιση του 1976, όπως ο ίδιος τη μετέδωσε σε διεθνές συνέδριο της Εταιρείας Ελλήνων Φιλολόγων στην αίθουσα τελετών του Παν/μίου Αθηνών στις 6/12/2002: **«Τη γλώσσα την κληρονομήσαμε 4000 χρόνια, αλλά την έχουμε κακοποιήσει κατά τρόπο ανεπίτρεπτο ... Δεν μπορείτε να φαντασθείτε πόσο υποφέρω άμα βλέπω τα νέα παιδιά να ακολουθούν τον στραβό δρόμο, όχι εξ αιτίας τους, αλλά από υπαιτιότητα δική μας»**⁷.

Εκτός όμως από την εμπειρική διαπίστωση για το επίπεδο στο οποίο έχει φθάσει σήμερα η γλώσσα μας -με αναρίθμητα παραδείγματα αδυναμίας έκφρασης και συγκρότησης νοημάτων, λεξιπενίας, βαρβαρισμών και σολοικισμών- από την καθημερινή μας ζωή, υπάρχουν συντριπτικά αριθμητικά στοιχεία για το πού οδήγησαν όλοι αυτοί οι ανεύθυνοι πειραματισμοί. Σύμφωνα με την τελευταία (2009) διακρατική άσκηση PISA του Ο.Ο.Σ.Α. που διενεργείται κάθε 2-3 χρόνια για μαθητές της β'βάθμιας εκπαίδευσης σε έναν μεγάλο αριθμό χωρών, στο επίπεδο του χειρισμού της γλώσσας στην καθημερινή ζωή η Ελλάδα κατατάσσεται 25^η μεταξύ των 34 χωρών του Οργανισμού και βρίσκεται σαφώς κάτω από τον μέσο όρο επίδοσης⁸. Τα δεδομένα αυτά δείχνουν αμείλικτα στους διαχρονικούς πολέμιους του αρχαίου ελληνικού λόγου την τραγική τους αποτυχία στην πράξη και τις ολέθριες συνέπειες στις γλωσσικές δεξιότητες των μαθητών μας και στη νέα ελληνική γλώσσα.

Μία συντονισμένη προσπάθεια για την ανακοπή της καθοδικής αυτής πορείας επιχειρήθηκε στην περίοδο 2004-2007. Η τότε ηγεσία του Υπουργείου Παιδείας αύξησε τις ώρες διδασκαλίας των αρχαίων ελληνικών από το πρωτότυπο στο Γυμνάσιο και στο Λύκειο, επέβαλε ως υποχρεωτική την εξέταση στα αρχαία ελληνικά στον διαγωνισμό των εκπαιδευτικών μέσω ΑΣΕΠ και αύξησε τον αριθμό των Συμβούλων του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου στο αντικείμενο της Αρχαίας Ελληνικής Φιλολογίας. Ατυχώς, η προσπάθεια αυτή δεν φαίνεται να έχει συνέχεια.

Κρίνοντας από τις πρόσφατες εξαγγελίες της τωρινής ηγεσίας του Υπουργείου Παιδείας για το «Νέο Λύκειο», η διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας και γραμματείας συρρικνώνεται στην 1^η τάξη και εξαφανίζεται παντελώς (ακόμη και από μετάφραση!) στο πρόγραμμα της 2^{ης} και 3^{ης} τάξης Θετικής Κατεύθυνσης. Ακόμη και το αρχέτυπο της Δημοκρατίας, το κείμενο του Επιταφίου του Περικλή, η διδασκαλία του οποίου είχε ενταχθεί ως υποχρεωτική σε όλες τις κατευθύνσεις του Λυκείου το 2006, θεώρησαν ως απόβλητο. Έτσι, αποδομείται στην πράξη κάθε έννοια γενικής παιδείας και πνευματικής καλλιέργειας και αφαιρείται βάνουσα κάθε δυνατότητα επικοινωνίας με τις αθάνατες αξίες του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού για όσους επιλέξουν τις Θετικές Επιστήμες. Η αποθέωση του χρησιμοθηρισμού που τόσο έντονα επέκρινε η Romilly. Οι ελάχιστα φιλικές διαθέσεις της σημερινής ηγεσίας του Υπουργείου Παιδείας στα αρχαία ελληνικά φαίνονται καθαρά και από την πρόσφατη άρνηση του Υπουργείου να συνεχίσει να οργανώνει τον ετήσιο Ευρωπαϊκό διαγωνισμό αρχαίων ελληνικών, ενός αξιόλογου θεσμού που είχε καθιερωθεί το 2002 και γνώρισε μεγάλη άνθηση με αθρόα συμμετοχή υποψηφίων από την Ευρώπη και το Μεξικό μετά το 2004. Μάλιστα, το 2009 διαγωνίσθηκαν 4500 μαθητές!

Η σύντομη αναδρομή που επιχειρήσα στις περιπέτειες της διδασκαλίας των αρχαίων ελληνικών στα ελληνικά Γυμνάσια και Λύκεια μετά τη μεταπολίτευση αφήνουν, πιστεύω, ελάχιστη αμφιβολία για το πόσο «αγάπησαν» και «αγαπούν» τα αρχαία ελληνικά όσοι διαχειρίστηκαν τις τύχες της ελληνικής παιδείας, με ελάχιστες, δυστυχώς, φωτεινές εξαιρέσεις.

Πώς άραγε συμβιβάζονται οι απόψεις της Romilly για τα τεράστια οφέλη που προσφέρει η διδασκαλία των θησαυρών της αρχαίας ελληνικής γλώσσας και γραμματείας σε όλους ανεξαιρέτως τους νέους ανεξάρτητα από τους μελλοντικούς τους προσανατολισμούς με τον συστηματικό εξοβελισμό των θησαυρών αυτών από το δικό μας εκπαιδευτικό σύστημα; Πώς συμβιβάζονται οι απόψεις της για τα ανεπανάληπτα χαρίσματα της αρχαίας ελληνικής γλώσσας με την κατάργηση ή την άγρια περικοπή της διδασκαλίας από το πρωτότυπο που οι δικοί μας ηγέτες ή «ειδικοί» εδώ και χρόνια έχουν επιβάλλει; Πώς συμβιβάζονται οι τεκμηριωμένες επιστημονικά απόψεις της για τη διαχρονική επικοινωνία της ελληνικής με όλες τις ευρωπαϊκές γλώσσες με τους αθεμελίωτους και μισαλλόδοξους ισχυρισμούς κάποιων δικών μας διαχρονικών πολέμιων των αρχαίων ελληνικών ότι δήθεν «άλλη η αρχαία

και άλλη η νέα ελληνική γλώσσα» ή ότι «καμιά ωφέλεια δεν προσφέρει η γνώση της αρχαίας στη νέα ελληνική γλώσσα» ή ακόμη ότι «η αρχαία ελληνική είναι νεκρή γλώσσα»;

Είναι προφανές ότι δεν συμβιβάζονται. Και το περισσότερο εκπληκτικό είναι ότι ο καθολικός σεβασμός που εκφράζουν οι Έλληνες πολιτικοί και η ελληνική κοινωνία στο έργο και στην προσωπικότητα της Romilly ελάχιστα συμβαδίζουν με την αποδοχή των απόψεών της στο εκπαιδευτικό μας σύστημα. Έτσι, ηχούν εξαιρετικά παράφωνοι έως υποκριτικοί οι ύμνοι που ακούσθηκαν και γράφηκαν για τη μεγάλη ελληνίστρια από πολιτικούς ή δημοσιογραφούντες και περιοδεύοντες «ειδικούς» που πολέμησαν ή πολεμούν με κάθε τρόπο τις ιδέες της. Δυστυχώς, η διγλωσσία ήταν ανέκαθεν ένα από τα μειονεκτήματα της φυλής μας.

Παρ' όλες αυτές τις δυσάρεστες διαπιστώσεις, θεωρώ επιβεβλημένο να κλείσω αυτή την ομιλία με τα λόγια της μεγάλης ελληνίστριας. Λόγια που κλείνουν μέσα τους όλη τη φλόγα και την αποφασιστικότητα που την έκαναν να ξεχωρίζει, λόγια πάντα επίκαιρα που στέλνουν ένα εύγλωττο μήνυμα σε όσους ερασιτεχνικά και αβασάνιστα προσπαθούν να παραμορφώσουν τον χαρακτήρα και το περιεχόμενο της εκπαίδευσης. Γράφει: «Και όμως, η μνεία στα εκπληκτικά επιτεύγματα της ελληνικής γλώσσας δεν κλείνει με χαρμόσυνο τρόπο. Εδώ και μισό αιώνα σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες, τις κλασικές σπουδές πλήττει μία ιδιαιτέρως σοβαρή και επικίνδυνη κρίση. Βέβαια είμαστε πολλοί που αντιπαλεύουμε αυτή την κρίση ... Θέλουμε να αφυπνίσουμε τον κόσμο για να τον κάνουμε να συνειδητοποιήσει ότι τα αρχαία ελληνικά δεν είναι ένα μάθημα μεμονωμένο και ειδικό, αλλά επαφή με μία ζωντανή και πολύτιμη πραγματικότητα που μπορεί να χρησιμεύσει σε μύριες περιστάσεις ... Πρέπει λοιπόν να αντισταθούμε, να αντισταθούμε σθεναρά! Και αν νοιώθουμε ότι μπαίνουμε σε έναν νέο Μεσαίωνα, αν οι μελετητές των αρχαίων γλωσσών, που αρχίζουν να σπανίζουν πλέον στα ευρωπαϊκά πανεπιστήμια, θυμίζουν αναπόφευκτα τους αντιγραφείς του 13^{ου} αιώνα που με το ζήλο τους κρατούσαν άσβεστη τη φλόγα στα κελιά των μοναστηριών, μπορούμε τουλάχιστον να ελπίζουμε πως η κρίση θα είναι σύντομη και θα παρέλθει γρήγορα. Σε κάθε περίπτωση, είναι εντελώς παράλογη»⁹.

Ακόμη και αν επικρατεί ο παραλογισμός στα κέντρα λήψης αποφάσεων καθήκον όλων όσων αγαπούν τις ρίζες της γλώσσας που μας έδωσαν ελληνική είναι να αντιστεκόμαστε, όπως και η ίδια η Jacqueline de Romilly. Γιατί η γλώσσα και οι διαχρονικές αξίες της αρχαίας ελληνικής γραμματείας είναι η καρδιά της πολιτισμικής μας κληρονομιάς και όχι υπόθεση μόνο των ειδικών, αλλά υπόθεση όλων μας.

Σημειώσεις

¹ J. de Romilly & J.-P. Vernant, Αγαπάμε τα αρχαία ελληνικά (μετάφρ.- επιμ. Αν. Στέφος), Ποταμός, Αθήνα 2002, σσ. 13-32.

² Όπ. π., σ.31.

³ J. de Romilly & M. Trédé, Μαθήματα ελληνικών (μετάφρ. Χ. Σαμαρά), Ωκεανίδα, Αθήνα 2009, σ.214.

⁴ Πρωτότυπο και μετάφραση (Πρακτικά Συνεδρίου, Αθήνα 11-15/12/1978), Σπουδαστήριο Κλασσικής Φιλολογίας Παν/μίου Αθηνών, Αθήνα 1980, σ.422.

⁵ Όπ. π., σσ. 433-34.

⁶ Όπ. π., σ. 29.

⁷ ΠΛΑΤΩΝ (Παράρτ. Θέματα μέσης εκπαίδευσης. Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου «Η κλασική παιδεία σήμερα» 6-8/12/2002) τόμ. 2(2003), σ.49, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα.

⁸ OECD, PISA 2009 Database, Executive Summary, Fig.1.

⁹ J. de Romilly & M. Trédé, Μαθήματα ελληνικών, σ.35.

Ομιλία στην εκδήλωση για τη μεγάλη Ελληνίστρια που διοργάνωσε η «Ελληνική Γλωσσική Κληρονομιά»

*Ο κ. Ανδρέας Καραμάνος είναι Καθηγητής του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών, πρώην Πρύτανης και Γενικός Γραμματέας του Υπουργείου Παιδείας.

<http://www.elzoni.gr/html/ent/830/ent.9830.asp>